

Text obsahuje stručné informace o možnostech chovu a využití zvířat ve výuce na základní škole. Text neprošel jazykovou úpravou a je volně šiřitelný při uvedení autora. Vychází z praktických zkušeností autorky s chovem na základní škole. (Pro potřeby dokumentu nebylo čerpáno od jiných autorů, je tedy možný rozchod s názory z jiných prací).

Případné další informace na www.jaknahmyz.cz nebo e-mailu stealaya@seznam.cz

Aspekty, které je třeba zohlednit při výběru vhodného živočicha:

1. Bude sloužit převážně pro potřeby výuky (didaktická pomůcka)?
2. Bude sloužit pro zlepšení klima třídy, školního kolektivu...?
3. Bude mít zajištěnou odpovídající péči během školního roku a o prázdninách?
4. Souhlasí se zapojením zvířat do výuky vedení školy a vedení města?
5. Neohrozí zvíře nějak žáky?
6. Vyzkoušená a osvědčená zvířata pro chov na základní škole

Ad 1.: Bude sloužit převážně pro potřeby výuky (didaktická pomůcka)?

V dnešní době by se už výuka neměla obejít bez reálných přírodnin. Bohužel se setkávám s tím, že vyučující preferují moderní techniku, mají krásné presentace, pouští dětem video, dávají jim pracovní listy (PL)..., ale skutečnou přírodninu jim do výuky nepřinesou. Navíc efekt znalostí z videa byl až překvapivě nízký, u některých žáků nulový, což mě samotnou překvapilo.

Nikdy jsem to přesně (třeba %) nezjišťovala, ale rozdíl mezi čistou teorií, nebo PL bez možnosti si daný objekt zájmu „osahat“ jsou markantní a to u dětí všeho věku i nadání (vyzkoušeno i u dívky s autistickými rysy a u žáků s různými dys). Dobře se to projeví u testů nebo zkoušení, kde je neocenitelná možnost říci: „Vzpomeň si na toho švába, jak se pohyboval. Kolik končetin jsme mu napočítali, lezl ti přece po ruce... Na povrchu měl pevnou pokožku, k čemu je mu dobrá? Spadl ti, stalo se mu něco...?“

Zatímco testy opírající se o čistě teoretické poznatky dopadají průměrně (celá škála známek), tak u testů opřených o praktickou zkušenost, (které jsou obtížností srovnatelné), se u mě škála známek pohybuje jen do 3. (Vedlo to k zajímavému fenoménu hlavně v 7. třídě, kde se probírají bezobratlí – učila jsem je zároveň na fakultě a vše žákům přinesla. Až na dva opravdu slabé žáky (za 4) jsem měla drtivou převahu jedniček, pár dvojek a minimum 3. Stejně tak žáci 8. třídy krásně zvládli oběhovou soustavu a hlavně srdce, protože jsem jim vepřové donesla ukázat a mohli si ho prohlédnout a osahat). Složení krve viděly zase v mikroskopu v kombinaci s mikrofotografiemi.

Živočich (nebo jeho část) určená jako didaktická pomůcka by měl splňovat:

- a. Názornost – pokud chceme demonstrovat nějakou vlastnost organismu, volíme takový, na kterém je to dobře vidět. Např. na demonstraci rozmnožování hmyzu pomocí vajíček v oothékách je lepší volit druh, jehož oothéky se po naklazení nějaký čas vyvíjí oproti druhu, kde se líhnou okamžitě. Pokud u savců chceme demonstrovat způsob pohybu po čtyřech (např. srovnat s člověkem), zvolíme denní druh s krátkými chlupy, který se nepohybuje příliš rychle např. koza (do školy ji lze přivést, ale vhodnější je zajít do nějakého zoo-koutku či k chovateli).
- b. Bezpečnost – „není nezbytná“. S řadou druhů nemusí žák vůbec přijít do přímého kontaktu, stačí, když se dívá (např. loví štír). Možností je i demonstrace vlastnosti vyučujícím např. dráčky králíka (pevné, k hrabání) x dráčky kočky (které se zasouvají, pomáhají při lezení a lovu). Učující odhadne, jak ho nejlépe zvíře chytit, aby jej nepoškrábalo a pokud k tomu dojde, není ohrožen žák ...
- c. „Blízkost“ – volíme druhy, které žijí u nás. Není vhodné (můj názor) žákům předkládat převážně exotické druhy a pořizovat si do školy menší zoo. Mnohem lepší je ukázat jim hraboše (máme-li možnost) než osmáka. Stejně tak hmyzí druhy. Exotické druhy jsou větší, barevnější, ale jejich srovnání s našimi je neocenitelné (naši a exotičtí zlatohlávci, naše mnohonožka a tropické druhy...)
- d. Nenáročnost – druh musí být k chovu ve škole vhodný, nebo jej doneseme jen ukázat a znovu ho odvezeme.
- e. Zvířeti nesmí být ublíženo – z mého pohledu není vhodné zvíře jakkoliv dlouhodobě omezovat, nebo dokonce zabíjet (hlavně u hmyzu), aby jej žáci mohli vidět.

Problém je hlavně chov v nevyhovujících podmínkách. Např. řada druhů potřebuje k pohybu větve a různé úkryty, aby byly spokojeni. Pro účely chovu ve škole jim dáme jen holý box s podestýlkou, krmivem a napáječkou, aby byli vidět a dali se snadno odchytnout. **To je špatná cesta.** Sice si jej mohou žáci snadno pochovat, ale naučí se, že pro vlastní potěchu mohou zvířata omezovat. (Obdoba problémů s ekologickými a běžnými chovy).

U hmyzu a členovců je pak varianta jejich chycení na konci sezóny před zimou, kdy by stejně uhynuli a nechat je dožít ve vhodných podmínkách. Hlodavce lze ulovit do živolovných pastí. (Pasti se musí vybírat a je nutné brát samce, abychom zabránili nechtěnému oddělení samice od mladých.) Zvíře vrátíme zpět do 24h nebo týž den **na stejné místo**). Obojživelníky lze krátkodobě chovat ve vhodných teráriích, nebo nachystat mladé, dochovat je do žab a poté je vypustit na místo původního odlovu (pozor na problémy jedná-li se o chráněný druh). Ptáky není vhodné chytat vůbec.

Ad 2.: Bude sloužit pro zlepšení klíma třídy, školního kolektivu...?

Pro tento účel jsou nevhodnější zvířata, která uvítají každodenní péči a žáci je mohou mít bez potíží ve třídě, nebo na chodbě. U nás ve škole jsem zvolila obě varianty. Zatímco morčátko pan Jůlinka má 6. třída ve třídě, králík Eda 7. třídy je na chodbě. Brzy na chodbu přibudou ještě osmáci, kteří zůstanou buď pro všechny třídy, nebo se o něj bude starat 8. třída.

Zvířata vybraná pro tento účel musí být **bezpečná** (nekousat, nebýt jedovatá, příliš nezapáchat, snadná manipulace...), **snadná na chov** (bez potřeby vytápění, každodenního krmení – kvůli víkendům, **bez speciálních potravních nároků** – nevhodné jsou např. dravé druhy vyžadující přísun živého krmení), snadno **ochočitelná** a vhodná na **mazlení**.

Pozitivní efekt pro třídní klima spočívá ve více faktorech. Zejména učitel ocení, že se žáci **naučí spolupracovat**, rozdělí si **povinnosti** (službu u zvířátek si děti rozdělují sami), naučí se **zodpovědnosti a vnímání potřeb** ostatních (zní to divně, ale myslím, že nutnost zajistit zvířátku pohodlí a jídlo se dokáže přenést i na starost o lidi. Když donesou pamlsek zvířátku, proč ho nedonést třeba i sourozenci...). V naší škole to mělo i trochu jiný efekt v tom, že spolu 6. a 7. třída velmi špatně vycházely. Zpočátku, když se pořídilo morčátko a králíček, tak byl problém s dělbou krmení, půjčováním sena od druhé skupiny, v tom, ve které z klecí kdo bude bydlet (menší klec vyrobil dědeček žákyně 7. třídy a ta odmítala, aby v ní bylo morčátko) atp. Po půl roce už je krmení na jednom místě, seno a sláma se půjčují, podle toho u koho jsou bez problémů a morče bydlí v menší kleci. Rovněž už jsem dlouho nezaznamenala, že by kvůli této problematice vznikaly spory.

Ad 3.: Bude mít zajištěn odpovídající péči během školního roku a o prázdninách?

Poříditi si do školy zvíře je velká zodpovědnost. Nikdy není možné zcela svěřit péči o zvířata dětem. Při nejmenším musíme zajistit přísun krmení a veterinární péči. Někdo se také o zvířata musí postarat v době prázdnin a to nejen letních, ale i kratších (vánoce, jarní prázdniny). Možností je svěřit zvíře nějakému dítěti, ale vždy je třeba počítat s možností, že se o něj bude muset postarat vyučující a nevybírat druhy, které doma mít nemůže. Není vhodné zvířata nechávat o velkých prázdninách ve škole a navštěvovat je třeba jen jednou týdně. Zvířata odvyknou kontaktu a pro některá by odloučení mohlo být stresem. Je také riziko, že se zvíře zraní nebo onemocní a mi na to přijdeme pozdě.

Ad 4.: Souhlasí se zapojením zvířat do výuky vedení školy a vedení města?

Podle informací, které se mi podařilo zjistit, není zákon, který by se přímo věnoval a vymezoval podmínky chovu zvířat ve školských zařízeních. Nejbližší jsou ustanovení o zájmových chovech. Zákony, které nejvíce souvisejí s problematikou, jsou zákon na ochranu zvířat proti týrání a veterinární zákon řešící v jakých podmínkách zvířata lze chovat. Ustanovení těchto zákonů jsou obecná a pouze určují, že zvíře musí být chováno odpovědnou osobou ve vhodných podmínkách.

Institucí, která má konečné slovo je úřad města nebo městské části, který svojí vyhláškou upravuje chov zvířat ve veřejných prostorech a institucích. Pokud nemá město takovou vyhlášku určenou, je vhodné se informovat přímo u vedení obce (starosta, zastupitelstvo). Některá města mají vyhláškou chov tohoto typu zakázaný, ale přesto jej v určité podobě dovolí např. pod příslibem zatraktivnění školy nebo zapojení do nějakého projektu jako je Ekoškola.

Pro minimalizování jakýchkoliv budoucích problémů je vhodné požádat rodiče o souhlas nebo je o přítomnosti zvířat ve škole alespoň informovat. I pro alergiky totiž podle posledních výzkumů platí, že je vhodnější se v malé míře s alergenem setkávat než se mu zcela vyjímát. Naštěstí také děti umí být přesvědčivé a zatím jsem nezaznamenala nějaké výtky ze strany rodičů. Naopak plánujeme chovy ještě rozšířit. Nedávno přibyl malý gekon a do školní družiny i ke druhému stupni přibudou brzy osmáci.

Ad 5.: Neohrozí zvíře nějak žáky?

Vybíráme „bezpečné druhy“. Neexistuje druh, který by byl zcela neškodný. I ochočené zvíře se může leknout, nebo nepřiměřeně reagovat na nevhodnou manipulaci. Nebezpečné druhy lze dětem ukázat v pevně uzavřeném boxu (ještě např. přelepit izolepou, nebo víko přilepit) nebo je ukazovat jen jako usušené preparáty (i to má pozitivní efekt).

Minimalizovat rizika lze výběrem už ochočených zvířat zvyklých na manipulaci. Osvědčilo se mi pořizovat již starší zvířata od chovatelů, kteří se o ně z nějakého důvodu už nemohou starat. Zvířata byla ochočená, socializovaná a většinou i s dobrou výbavou, která minimalizovala vstupní investice (zvířata a potřeby pro ně platím ze svého).

Další neméně důležitý aspekt je určení přesných pravidel např. aby se o zvíře děti nepřetahovali, aby mu dopřáli trochu odpočinku... Před svěřením zvířete dítěti je také nutné se ujistit, že dítě ví jak se zvířetem manipulovat a že se ho nebojí, (aby ho neupustil, aby dítě nekřičelo...).

Ad 6.: Vyzkoušená a osvědčená zvířata pro chov na základní škole

Výběr zvířat hodně záleží na možnostech a zájmech vyučujícího. Teoreticky je ve škole možné chovat jakékoliv domácí a terarijní zvíře. Prakticky je třeba zvážit všechny aspekty výše a podle toho se rozhodnout.

Druhy jsem rozdělila podle zjednodušeného biologického systému. Doplnila jsem údaj o náročnosti, co je možné na zvířeti demonstrovat a pro jaký stupeň je zvíře vhodné. (Ne jako pomůcka, ale na trvalý chov. Na prvním stupni je možné využít i druhy chované na 2. Stupni. Dočasně jsou označeny druhy, které není vhodné chovat dlouhodobě, ale lze to). Způsob chovu jednotlivých druhů můžete čerpat z nejrůznějších zdrojů, nebo se o radu obrátit na mě. Uvedené druhy jsou pouze ukázkovým výběrem toho, co sama ve škole chovám nebo jsem se s tím ve školním chovu setkala.

Systém	Druh / Náročnost	Využití	Stupeň
Jednobuněční	Trepka velká / nízká	Mikroskopování, pochopení jednobuněčnosti, uvědomění si skutečné velikosti tohoto druhu	2
Bezobratlí	Nezmar sp. / nízká	Žahavci, uvědomění si velikosti tohoto druhu	Dočasně
	Ploštěnka potoční / nízká	Ploštěnci, vychlípitelný hltan, oči, způsob pohybu...	Dočasně
	Žížala sp. / nízká	Kroužkovci, založení „žížalária“ – působení žížal na půdu, pohyb, štětky...	1
	Hlemýžď zahradní / nízká	Pliži, pohyb, funkce ulity, způsob konzumace potravy, radula...	Dočasně
	Oblovka žravá / nízká	-	1
Členovci	Pavouci a štíři / střední	Doporučuji naše druhy pavouků (třesavky, křížáci, pokoutník, cedivky...), štíry volně žijící ve Slovinsku / Chorvatsku. Velké exotické druhy jako svlečky nebo sušené preparáty	2
	Šváb sp. / nízká – vysoká podle druhu	Proměna nedokonalá, pohyb hmyzu, rychlost rozmnožování, všežravost	2
	Saranče všežravá / střední	Vzdušnicovci, stridulace samců, létání hmyzu, proměna nedokonalá, býložravost	2
	Cvrčci sp. / střední	Náš cvrček polní na ukázkou, jinak vhodný cvrček krátkokřídlý. Proměna nedokonalá, lákání samic zvukem, všežravost	2

	Kudlanka sp. / střední	Kudlanku nábožnou ukázat v přírodě (chráněná), jakýkoliv druh kudlanky exotické např. egyptskou; lov, maskování	2
	Strašilky a pakobylka / nízká	Proměna nedokonalá, maskování (mimetismus), potravní specializace, kladení vajíček (mě se u jednoho většího druhu podařilo, že 6. ročník „rodil“ strašilku)	1
	Potemník moučný / nízká	Proměna dokonalá, líhnutí z kukly / zakuklení, rozdíly vývojových stádií hmyzu s proměnou dokonalou...	2
	Zlatohlávek sp. / střední	Ovoce-žravé druhy, proměna dokonalá, odlišnost potravy mladých jedinců a dospělců, krovky, létání (vydávají při něm zajímavý zvuk)...	2
Ryby	Libovolné druhy	Sladkovodní, akvárium velikostně dle možností, bujná vegetace, ryby živorodé (např. „gupky“), různé pohybem a obstaráváním potravy (ancistrus), hejnové a solitérní. Anatomie ryby (cejni, plotice...)	2
Obojživelníci	Žebrovník Waltlův / střední	Mlok	2
	Drápatečka malá / nízká	Možno přidat k akvariálním rybkám, možnost množení. Stavba těla obojživelníků, plavání, plovací blány, akinéze ...	2
Plazi	Gekončík noční, agama vousatá.../střední – vysoká	Svlékání pokožky, „studenokrevnost“, jak plazi lezou po skle...	2
Ptáci	Papoušek vlnkovaný, křepelka čínská, zakrslé slepice / nízká	Prachové peří, zpěv ptáků, funkce zobáku...	2
Savci	Osmák degu / nízká	Společenská zvířata, potrava zvířat pouště, nutnost pohybu...	2
	Morče domácí / nízká	Manipulace se zvířaty, krmení zvířat, příjem vody, srst, drápky, zuby...	1
	Králík domácí / nízká	- -	2
	Potkan laboratorní / nízká	Předsudky, odpor, využití zvířat při výzkumu, vliv domestikace na chování, vzhled, délku života...	2
	...		

Doporučuji k prostudování:

<http://www.envigogika.cuni.cz/index.php/cz/component/content/article/86-informace/20073/340-zooasistence-v-pedagogicke-praxi>

Bakalářskou práci Bc. Lenky Babáčkové z roku 2011 „Podmínky chovu živočichů na základních školách v ČR“